

Autor: Ivan Landripet
Filozofski fakultet u Zagrebu
Sociologija, apsolvent
ivanland1984@yahoo.com

UDK: 321.64 "19"
821.111 Orwell, G.

Orwellova 1984.

Aktualnost distopijskog predloška i implikacije novootkrivenog "djela"

Sažetak:

Britanske su vlasti nedavno službeno potvrdile nagađanja da su pred kraj 1949. godine od Georgea Orwella zaprimili traženi popis imena javnih osoba među Britancima, za koje je Orwell znao, ili je pak sumnjao, da su prikriveni komunisti i pristaše staljinizma. Uzimajući u obzir da Orwell ničime nije bio prinuđen na takav postupak, njegovu cjeloživotnu odanost idealu demokratskog socijalizma, simpatije prema idejama komunizma te posvemašnju odbojnost spram totalitarnih praksi, postavlja se pitanje motiva, kao i implikacija tog čina, ponajviše onih aktualnih. U tu se svrhu osvrćemo na okolnosti nastanka Orwellove liste, ali i na brojne životne momente koji su odredili njegov kritički svjetonazor te dali ton i smjer esejima i proznim djelima.

Osobito nam je bilo bitno ukazati na poražavajuću tendenciju američke administracije prema predlaganju ili uvođenju određenih zakona, instrumenata vlasti i postupaka za koje se bez mnogo mašte, i možda po prvi puta na Zapadu, može naći mnoštvo korelata u Orwellovoj viziji totalitarne budućnosti. Mnogi analitičari pritom smatraju kako je neophodan brz zaokret u američkoj politici, prije no što se brojni elementi Orwellova distopijskog predloška iz upozorenje prometnu u ovaj ili onaj oblik orvelijanske stvarnosti. Sam Orwellov postupak u tom je svjetlu možda i najalarmantniji dio njegove ostavštine.

Ključne riječi: Orwell, 1984., Orwellova lista, orvelijanski, totalitarizam, distopija, militarizam

UVOD

 Dugo se smatralo kako je George Orwell, žurnalist, prozaik te rijetko dobar svjedok i sjajan kroničar svog vremena, zadnje redove ispisao dovršavajući posljednju verziju 1984., romana po kojem će ga šira publika svakako najviše pamtiti. Tek je mali broj izučavatelja njegova rada i života javno iznosio sumnje da je zimi 1949. godine, tek tjednima pred smrt, sastavio "crnu listu" vrlo nalik onoj koja će nešto kasnije ime Elije Kazana učiniti još poznatijim diljem svijeta. U ljeto 2003. godine te su indicije potvrđene, ostavljajući u nevjerici, za pretpostaviti je, velik broj onih što su makar površno poznavali okolnosti njegova života i

pozadinu pesimističnih eseja, ili pak distopijskih književnih uradaka¹. Britanska je Vlada, naime, skinula oznaku državne tajne s tog i povezanih dokumenta, poštujući princip tajnosti sve dok su upleteni ljudi na životu, i tako potvrdila spektakularna nagađanja: Orwell je doista predao imena četrdesetak javnih osoba koje je smatrao kriptokomunistima ili pristašama staljinizma posebnom obavještajnom odjelu *Foreign Officea*.

Događaji poput ovog, koji dobro *post factum* otvaraju mogućnost “kopernikanskog obrata” u vrednovanju nečijeg rada, ne doimaju se čestim. Rasprave o moralnosti postupaka značajnih ličnosti u opoziciji s vrijednošću njihova djela uglavnom aktualizira smrt dotičnih, kao što je nedavno bio slučaj upravo s Elijom Kazanom, ili pak Leni Riefenstahl. I svakog se puta nametne pitanje opravdanosti, odnosno pobuda u pozadini potrebe za takvim promišljanjima. Radi li se možda o raskoraku između stvarnosti i iluzije koju ljudi stvore oko umjetnika, ili pak nesvladivom otporu da se čovjeka prihvati kao biće dvojne prirode, u jednom trenutku sposobnom da stvori veličanstveno djelo, a drugom da svojom slabošću ili sebičnošću unizi ljudski rod? Smjesta se, naravno, javlja i pitanje (a) moralnosti umjetnosti, ali i još intuitivnija dilema ljepote kao izraza ekskluzivno dobrote, ili mogućnosti da nas i zlo općara. Zaključimo li pritom da je moguće i potonje, trebamo li se, kao subjekti doživljaja i prosudbe umjetnosti, zabrinuti sami nad sobom?

Nećemo se, međutim, nimalo zadržavati na staroj dilemi oko umjetničke vrijednosti djela i moralnog vrednovanja postupaka², kao ni kakvoj “obrani Orwellovoj” (koju je dosad, uostalom, već iznijelo nekoliko autora³). Pokušat ćemo radije pokazati kako je riječ o posrednom, i svakako nesvjesnom upozorenju posve na tragu onog iz slavnog romana (još radikalnijem!), mada postupak bez sumnje predstavlja pravi orvelijanski kraj njegove životne priče⁴. Iako ćemo razmatrati društvene i političke prilikama koje su ispisivale stranice Orwellovih djela, rad nimalo ne pretendira objasniti tada aktualnu uspostavu totalitarnih svjetonazora, ili pridonijeti teorijskom promišljanju totalitarizma po uzoru na, primjerice, rad Hannah Arendt. Također nije namjera na intimističniji način Orwella pridodati kakvoj galeriji “ljudi u mračnim vremenima” (opet po mogućem istoimenom uzoru te autorice), premda će nas izuzetno zanimati kako se naš protagonist kretao u svijetu prve polovine XX. stoljeća i kako je na njega utjecalo to nevjerojatno burno historijsko vrijeme. Osobito nam je stalo ukazati na primjenjivost brojnih Orwellovih analiza na kontekst najrecentnijih društveno-političkih zbivanja; ali iznova - ne kroz sustavno bavljenje uzrocima nedemokratskih i autoritarnih elementima nekih suvremenih režima te nagovještajima opasnosti od totalitarizma koje se na tome temelje. Ukratko, cilj je ovog rada, osvrtnom na Orwellova jedinstvena životna iskustva i osobne preokupacije, pokazati kako brojni elementi njegovog distopijskog predloška ne gube na svojoj aktualnosti (već su, dapače, relevantniji no ikad), a sve u svjetlu, odnosno uz spektakularno posredno upozorenje novootkrivenog detalja s kraja njegova života.

Prije svega toga valja odgovoriti na temeljno pitanje: kako je moguće da čovjek koji posljednjim snagama dovršava jednu od najmračnijih literarnih vizija budućnosti, zgađen nad mogućnošću bilo kakva totalitarna scenarija, istodobno dade svoj obol progonu ljudi, umnogome svojih istomišljenika, na osnovu ideološkog neslaganja (nikako sukoba!) s postojećim režimom?

¹ Bilo da je riječ o reakcijama na pretpostavke, još sredinom devedesetih godina, ili na službeni potvrdu, treba naglasiti da su tu vijest kao iole značajnu ipak popratili samo mediji u Velikoj Britaniji (Cockburn, 1998.; Kellner, 2004.). U SAD-u je, primjerice, objavljena u nekolicini novina i tjednika, a kod nas, čini se, nije bilo gotovo nikakvog osvrta. Koliko nam je poznato, na HTV-u je vijest emitirana samo 12.10.2003. kao digresija analizi druge teme u emisiji “Pola ure kulture”, a pretraga hrvatskih *web* stranica nije izbacila niti jedan rezultat koji povezuje Orwella s bilo kakvom listom ili ustupanjem imena vlastima.

² Kad bismo se, uostalom, na taj način htjeli pozabaviti Georgeom Orwellom, novi uvid uopće ne bi bio nužan. Nikad nije bila upitna, na primjer, njegova unutarnja borba s rasističkim stavovima, antisemitizmom i homofobnošću (Blümel, 2003.).

³ Vidjeti u Podhoretz, 1997., ili Hitchens, 2002.

ORWELLOVA I KAZANOVA LISTA

Nevjerica ima kudikamo više smisla obrazložiti li se Orwellova ortodoksna konzistentnost, podjednako u postupcima i pisanju, kad je riječ o suprotstavljanju autoritarnosti autoriteta s kojima se susretao od kolonijalne Britanije do Katalonskog fronta te uznemirenosti što je osjećao u dodiru s pojavama u kojima bi prepoznao totalitarni potencijal. Kao što ćemo vidjeti, za 1984. je nevjerojatno bitno shvatiti da *nije* roman stvoren na sliku i priliku Staljinovog Sovjetskog Saveza (iako mu u pogledu imaginarija bez sumnje duguje mnogo) te razumijeti da Orwell *nije* zazirao samo od staljinističke inačice totalitarizma, odnosno širenja komunizma svijetom. Kad bi tome bilo tako, sastavljanje liste komunističkih simpatizera bio bi najprirodniji postupak jedva vrijedan spomena, a Orwellovo bi djelo zasigurno imao posve drugo mjesto u povijesti i teoriji književnosti, kao i našoj svijesti. Objašnjenje dodatno komplicira izostanak moguće represivnosti rane faze hladnoratovskog okruženja u Britaniji, odnosno eventualne prisile kojoj bi Orwell bio podvrgnut da denuncira prijatelje i poznanike. U Velikoj Britaniji antikomunistička histerija jednostavno nije poprimila onakve razmjere kao u SAD-u, niti se vlast onako sustavno i otvoreno koristila mehanizmima zastrašivanja te društvene i profesionalne marginalizacije⁵ (Hitchens, 2002.).

Možda zbog toga sličan postupak Elije Kazana, slavnog američkog redatelja, nikad doista nije izazivao nevjericu. Holivudski je svijet bio i ostao podijeljen na glumce, redatelje, producente (...) koji su zdušno odobravali, odnosno osuđivali njegovo svjedočenje pred McCarthyjevim Odborom⁶, no čin nije bio osobito kontroverzan ni na koji drugi način (Hofler, 2001.). Zapravo, ta se hladnoratovska epizoda s crnim listama doima posve jasnom. Pedesete su godine XX. stoljeća u SAD-u doista bile vrijeme ozbiljne političke represije (Sardar, 2001.), a procjenjuje se da su uništene karijere barem petstotinjak poznatijih ljudi iz umjetničkog i filmskog života⁷ (***“Our Dad”, 1994.*). Nicali su brojni odbori za borbu protiv “antiameričke djelatnosti”, među kojima je svakako najpoznatiji *House Un-American Activities Committee (HUAC)* senatora Josepha McCarthyja (osnovan još 1938., a ukinut tek 1975. godine). Pred njim je 1952. godine svjedočio i Elia Kazan, najistaknutiji umjetnik koji će se u toj ulozi pojaviti pred bilo kojim makartističkim odborom. Već tada proslavljen ekranizacijom i postavljanjem scenskih djela Tennessee Williamsa i Arthura Millera na brodvejske pozornice, bio je na vrhuncu karijere, u kojoj će nakon 1952. godine osvojiti još dva *Oscara* i snimiti mnoge klasične filmove⁸. Kazan nikada nije odustao od težnje da denuncira svoje kolege zbog istinskog domoljublja, odnosno da pomogne vlastima zaštititi Ameriku od - kako je smatrao - agenata strane sile (***“Our Dad”, 1994.*), ali jednako tako nije tajio da mu je itekako bilo stalo do vlastite karijere (Hofler,

⁴ Možda čak i u defetističkom aspektu potpune predaje Winstona Smitha, glavnog (anti)junaka 1984. (Orwell, 1983a.).

⁵ Ne čini se, međutim, vjerojatnim da bi tvrdoglavi oponent režima i autoriteta, vječiti autsajder te čovjek s gotovo ničim za izgubiti u pogledu karijere (osobito pred smrt!) uopće i podlegao pritiscima, taman da je bio u položaju američkih kolega.

⁶ Podjela se vjerojatno najdojmljivije očitovala prilikom uručjenja *Oscara* za životno djelo ostarjelom Kazanu 1999. godine. Polovina auditorija ustala je i skandirala, a druga je ostala sjediti, nerijetko i uz glasno negodovanje.

⁷ Možda su najupečatljivije asocijacije upravo na te “žrtve”, no ne treba zaboraviti da su se i na sveučilištima provodile striktno kontrole i dijelili otkazi bez mnogo objašnjenja i obeštećenja. Sveučilištarci koji su stradali bili su u najmanju ruku jednako značajni kao i njihovi holivudski pandani, a pritom i brojniji. U to je doba, primjerice, histeriji/pritiscima podlegao utjecajan povjesničar znanosti Alexandre Koyré, što je bitno utjecalo na kočenje trenda društveno-humanističkog propitivanja temelja i prirode znanosti. Sve što je makar neznatno odisalo društvenim utjecajem na znanost ili znanstvenike, Koyré bi agresivno odbacivao kao “marksističko” (Sardar, 2001.).

⁸ *Viva Zapata!*, *Na dokovima New Yorka*, *Istočno od raja*, *Baby Doll* - da navedemo samo neke.

2001.). Nije nimalo pogriješio u mjeri u kojoj se rukovodio potonjim motivom, budući je makartizam u tom smislu nalikovao kakvom prijevom sudu, a Kazan je sam tridesetih godina bio član američke Komunističke partije: jedini konkretan “griješ”, uostalom, koji je mogao povezati i s dvadesetak imena ustupljenih na svjedočenju Komisiji. Zvanično se nikada nije ni pokajao ili ispričao⁹ (Hofler, 2001.), no jednako mu tako mnogi nisu ni oprostili. Dok je skoro pola stoljeća kasnije primao posljednjeg Oscara, dobar dio nazočnih ceremoniji to je jasno iskazao, a upropašteni stari pisci, glumci i režiseri, oni koji su još bili živi, demonstrirali su pred ulazom u dvoranu (kako izvješćuje Mira Furlan /2004./, jedna među pozvanijim umjetnicima s ovih prostora da se dodirne te problematike).

Zanimljivo je da ranih šezdesetih godina Winston Churchill angažira jednog od proskribiranih ljudi s Kazanove liste, scenarista Carla Foremana, u filmskoj adaptaciji njegove autobiografske knjige. Kada je Churchilla, prilikom prvog kontakta, Foreman upozorio na svoj položaj u Hollywoodu, Churchill uzvraća: “O da, znam sve o vama. Mi u Engleskoj, međutim, ne volimo političke crne liste. Osobno me nije briga u što je čovjek vjerovao kao mladić, važno mi je samo da zna svoj posao” (****“Our Dad”, 1994.:22). Situacija tijekom četrdesetih i pedesetih u Velikoj Britaniji jest neugodna za lijevo orijentirane radikale, ali pritisaka i represivnih mjera nalik onima u SAD-u, barem u službenoj politici, nije bilo (Sardar, 2001.; Hitchens, 2002.). To ne znači, naravno, da tajne službe i razni odbori pri tijelima vlasti nisu budno pratili djelovanje političkih radikala i poduzimali određene akcije (prisjetimo se samo tretmana Sir Oswalda Moselyja i njegovih pristaša tijekom drugog svjetskog rata). Jedna od takvih jedinica bio je polutajni “Odjel za istraživanje informacije” pri Ministarstvu vanjskih poslova Velike Britanije (u stvarnosti, pod izravnim nadzorom također polutajne “Tajne obavještajne službe”, bolje poznate kao MI6), kojem Orwell pred kraj 1949. godine dostavlja popis od 38 uglavnom novinara i pisaca s političke ljevice¹⁰. Bilo da ih je smatrao rizikom za sigurnost zemlje, kriptokomunistima ili pristalicama staljinizma, radilo se mahom o njegovim poznanicima ili prijateljima, a nitko ga, gotovo se sa sigurnošću može ustvrditi, nije prisilio na taj postupak (Hitchens, 2002.). Za razliku od profesionalnih i društvenih smaknuća koja je izvršila Kazanova lista, izgleda kako šteta nanesena ljudima prokazanima u Velikoj Britaniji nije bila veća od otvaranje njihovih dosjea pri MI6 (Clennell, 2003.). Britanska se vlast doista libila upotrebe preventivne, odnosno vindiktivne represije, kako je, vidjeli smo, sugerirao sam Churchill, no pitanje na koje će se teško dobiti odgovoriti glasi: je li onima među njima s političkim aspiracijama ili angažmanom bilo otežano političko djelovanje? Orwell je, naime, u svom entuzijazmu da podijeli imena s Odjelom dijelio i njegov stav kako treba identificirati “neopuzdane ljude” ne bi li se zadao udarac staljinističkoj propagandi, ne bi li Vlada izbjegla upošljavanje “pogrešnih” ljudi te, naposljetku, ne bi li se usporio ili zaustavio politički uspon onih među pobrojanim koji su bili na položajima unutar važnih organizacija poput Laburističke stranke¹¹ (Cockburn, 1998.).

Kako bilo, reakcija nakon nedavnog otkrića nije izostalo. Prema očekivanju, novu je spoznaju najburnije popratila lijeva inteligencija kojoj je Orwell sam pripadao¹², često poričući takve mogućnosti, odnosno banalizirajući njegove motive do razine trenutačnog hira ili čak pomračenja uma (Cockburn, 1998.). Oni koji su iznalazili objašnjenja na liniji svoje dotadašnje

⁹ Moglo bi se, međutim, sugerirati kako su mu neki elementi filma *Na dokovima New Yorka* poslužili kao opravdanje tog postupka, možda i kao svojevrsna katarza.

¹⁰ Od prominentnijih osoba, tu su laburistički parlamentarni zastupnik Tom Driberg, pisac J. B. Priestly, glumac Michael Redgrave, povijesničari E. H. Carr i Isaac Deutscher te komičar Charles Chaplin (Clennell, 2003.).

¹¹ U pedesetogodišnjoj retrospektivi, izgleda da je samo Peter Smollett, reporter *Daily Expressa*, predstavljao određenu opasnost. Nešto je kasnije, naime, raskrinkan kao sovjetski agent (Clennell, 2003.).

¹² To nije posve točno uzme li se u obzir njegova kronična neuklopljenost (Rodden, 1990.), no kretao se prvenstveno unutar te “mreže” i duhovno joj ponajviše pripadao.

percepcije Orwellova pisanja i djelovanja, možda su bili pod svojevrsnim utjecajem “Nixonovog sindroma”, jer je Orwell ipak pokazao ljude iz političkog i društvenog miljea kojem je sam heroj te možda i najveća ikona. Otud ne čudi da je najupadljivije skupno obilježje tih reakcija inverznost u odnosu na Kazanov slučaj - gotovo nikakva osuda, a mnogo nevjerice i analiza, bilo da je riječ o Orwellovim raznorodnim osporavateljima ili simpatizerima (koje će ovi prvi rado, usput rečeno, posprdno zvati štovateljima Svetog Georgea). U svakom slučaju, zasad se priklanjamo najzastupljenijem objašnjenju, koje njegov prvenstveni motiv prepoznaje u zazoru od staljinističkog totalitarizma¹³, ali uz bitnu dopunu na tragu argumentacije Orwellova interpretatora Christophera Hitchensa (2002.): taj je zazor bio praktičnog i situacijskog, a nikako ideološkog karaktera!¹⁴ S Britanskim Imperijem na samrti te, neusporedivo važnije, desnim totalitarizmom *de facto* maknutim s povijesne scene, Sovjetski Savez nije bio tek jedini pažnje vrijedan prijeteci poredak, već je kasnih četrdesetih godina proživljavao drugu mladost, obilježenu ekspanzionističkim tendencijama i ostvarenjima. Pritom za ilustraciju njegove duboke odbojnosti spram totalitarizma *per se* ne možemo ponuditi bolji materijal od Orwellovog sadržajnog i neobičnog života.

OD MOTIHARIJA DO SOBE 65¹⁵

Postoji izražena sklonost da se Orwellova prozna djela shvate isključivo kao preokupacija komunističkom inačicom totalitarizma, odnosno da se njihov aktivistički naboj kontekstualno poveže samo s ekspanzionističkim prijetnjama ondašnjeg Sovjetskog Saveza (Hitchens, 2002.). Tako je *Životinjska farma*, osvrnemo li se na najprepoznatljivija djela, oduvijek popularno predstavljana kao satirična kritika staljinizma, dok se čak i u politološkim analizama bogata riznica rječitih primjera iz 1984. prečesto koristila samo u razmatranju istočnoevropske stvarnosti (pri čemu je možda i najopasnije promjenu te konkretne stvarnosti izjednačavati s udaljavanjem od orvelijanskih ugroza, makar i nesvjesno¹⁶). U takvoj percepciji dijelom nema ništa nelegitimno: *Životinjska farma* jest napisana kao alegorijska kritika ruske revolucije i njena zaživljavanja (Orwell novelu ironično podnaslovljuje s *Bajka*), a 1984. je umnogome sačinjena od tek ponešto, ili nimalo ekstremiziranih praksi i institucija prisutnih u Sovjetskom Savezu te primijenjenih u okviru kominternaškog dijela republikanskog otpora u španjolskom Građanskom ratu. Olako se, međutim, previđa da tu gotovo ultimativnu totalitarnu državu konstituiraju itekako stvarni predlošci iz fašističkih uređenja¹⁷, ali i Britanskog Imperija. Taj se

¹³ Ne treba pritom zanemariti ni površnijemotive i razloge, ali nitko od komentatora ne pridaje im presudan značaj pri donošenju odluke da surađuje s Odborom. Obično se spominje mogućnost da je uznapredovao stadij teške bolesti, kakvo tuberkulozno bunilo, donekle utjecao na Orwellovu prisebnost te nimalo zanemariv podatak da je Odbor stupio s njim u vezu preko agentice Celije Kirwan, s kojom je Orwell dugo godina prijateljeva, a u jednoj je prilici (1946. godine) čak i zaprosio. Interesantan je i slučaj korištenja spoznaje o listi kao dokazu u prilog naganjanju da je Orwell još od početka rata bio Vladin doušnik. Ta se spekulacija uglavnom temeljila na čudnim okolnostima pod kojima Orwell dobija dozvolu da izvještava iz Njemačke u proljeće 1945. godine (Keeble, 2001.).

¹⁴ Hitchens, naravno, nije prvi ni jedini koji je naglašavao univerzalnost upozorenja 1984. Erich Fromm, primjerice, piše: “Bilo bi istinski vrijedno žaljenja kad bi čitatelji [na Zapadu] 1984. samozadovoljno tumačili kao još jedan opis staljinističkog barbarizma, a previdjeli da se poruka odnosi i na nas.” (Fromm, 1961.:267).

¹⁵ Bihar, Indija / University College Hospital, Grafton Way, London, WC1.

¹⁶ “... [godina 1984.] i u metafizičkom [je] smislu iza nas, tj. istočnoevropski realni socijalizmi već su prošli kulminaciju svoje totalitarnosti...” (Pusić, 1999:59).

¹⁷ Orwell je među prvima upozoravao da su nacizam i staljinistički komunizam, iako očigledno različiti, oboje oblici novog i višeg stupnja razvoja u povijesti despotizma i tiranije: stupnja u kojem se svako područje života stavlja pod kontrolu države (Podhoretz, 1997.).

gorljiv engleski socijalist i antifašist nije osobito rukovodio ideološkom pripadnošću kad je trebalo kritizirati manipulativne i opasne elemente bilo koje (potencijalne) vlasti. U tome ga je, čini se, dobro predodredilo svjedočenje gotovo svega o čemu je pisao¹⁸, što mu je dalo i političku distancu te neusporedivo širu perspektivu od one donekle mu matične lijeve londonske inteligencije (Rodden, 1990.). Do smrti u 47. godini, bio je policajac u Burmi, prodavač živežnih namirnica u Londonu, klošar u Parizu, rudar u Wigan Pieru, republikanski borac u Kataloniji, radijski spiker u Indiji, ratni izvjestitelj u Njemačkoj te, naposljetku, pastir u samonametnutoj izolaciji škotskog otoka Jure, gdje je i nastao dobar dio 1984. (i još neka druga važna djela, poput eseja *Zašto pišem*).

Eric Arthur Blair, kako mu je bilo pravo ime¹⁹, rodio se u Indiji u dobrostojećoj obitelji kolonijalnih činovnika, no taj će biografski detalj postati važan tek dvadesetak godina kasnije. Cijelo to razdoblje, naime, provodi u Engleskoj, gdje prvi puta u formativnom smislu susreće autoritarnost, ponajviše u osam brutalnih godina dječaćkog internata Saint Cyprian (Shelden, 1992.). Nakon Etona ne nastavlja obrazovanje, nego se vraća u Indiju (točnije, odlazi u Burmu) i pridružuje Imperijalnoj policiji kao načelnik snaga što su nadzirale područje od četvrt milijuna ljudi. Na tom položaju ostaje pet godina i razvija gorku odbojnost prema zlu i nepravdama kolonijalne vlasti, shvaćajući da je gola represija nužna za praktično, a rasistička ideologija legitimirajuće održavanje i širenje imperijalističkog sustava (do sličnog zaključka će doći i Hannah Arendt /1996./). Tako će kasnije, u Churchillovo doba, osamljeno isticati da je sva vrla retorika o britanskom slobodarstvu i demokraciji posvemašnja besmislica, dok se god Indijce i Afrikance tretira kao životinje (Hitchens, 2002.). Povratak u Englesku pogođenu ekonomskom depresijom ne pruža ništa ljepšu sliku, već ga navodi na solidaran život s rudarima i urbanom sirotinjom i samo učvršćuje privrženost socijalističkim uvjerenjima. Do odlaska na bojište španjolskog Građanskog rata već je prisustvovao brojnim vješanjima, fizičkom kažnjavanju i ljudskoj degradaciji, međutim “1936. godine Orwell doista prodire u mračnu srž ideologije” (Shelden, 1992.:89). **O kojoj god strani da se radilo, ideje se neminovno iskrivljuju u političke svrhe: činjenice se fabriciraju, povijest falsificira. Komunisti pritom nisu ni blizu demokratima i idealistima kakvima se predstavljaju: prije su nihilisti gladni moći, spremni na sve da uklone one koje ne mogu kontrolirati**²⁰ (Orwell, 1984.). To iskustvo, koje je uključivalo prisustvovanje mnogim pogubljenjima njegovih ljevičarskih prijatelja od strane Kominterne te vlastito teško ranjavanje u okršaju s frankistima, do kraja ga je formiralo: “Svaku rečenicu ozbiljnog rada koju sam napisao nakon 1936., napisao sam, izravno ili neizravno, protiv totalitarizma” (citirano prema Shelden, 1992.:94).

Kasniji slijed zbivanja, prije svega ratno iskustvo u Londonu i posao na BBC-ju, upotpunit će kod Orwella sliku totalitarizma kao stanja koje se ne može ograničiti samo na neke ideologije, odnosno kako ga političari i birokrati itekako mogu promovirati i u demokracijama (Olson, 1998.). Slogani za svakodnevni život iz ratnog Londona postaju mu tako modeli za *doublethink* slogane, a posao na mjestu političkog komentatora BBC-ja inspiracija za osmišljanje “novogovora” iz 1984., ključnog instrumenta izobličenja istine,

¹⁸ “Nikad nije pisao o lankaširskim rudarima, španjolskoj politici ili uzgajanju ruža bez nekog iskustva iz prve ruke. Orwellova je literarna djelatnost bila nerazdruživa od životnog iskustva.” (Shelden 1992.:19).

¹⁹ Pod pseudonimom George Orwell počinje objavljivati 1933., dijelom da bi zaštitio svoje roditelje - tad piše o sirotinji Pariza i Londona, životu rudara i drugim osjetljivim socijalnim temama - a dijelom budući mu se nikad nije sviđalo vlastito ime (Roberts, 1983.).

²⁰ Možda je najizravnije očitovanje te razočaravajuće spoznaje koliko lako utopijski snovi postaju distopijske noćne more, kako se revolucije vođene u ime pravde i jednakosti pretvaraju u klaonice slobode i ljudskog dostojanstva, sadržano u *Životinjskoj farmi* (Orwell, 1983c.). Opravdano se, uostalom, smatra da je distopija, predominantna utopijska forma XX. stoljeća, reakcija na deformacije utopijskog u socijalizmu, ali i nacizmu (Kumar, 2000.).

povijesti i ljudske svijesti same²¹ (Roberts, 1983.). Orwell je tada, koliko se god nevjerojatnim činilo, na vrhuncu optimizma i vjere u predstojeću (uvjetno rečeno) revoluciju, vjerujući da će rat Britaniju transformirati u demokratsku socijalističku zemlju. Kada i te nade nestaju u sivom evropskom poraću, kupuje kuću na izoliranom škotskom otoku, s kojeg će otići, ne računajući povremene izlete i sporedni angažman u ljevičarskom tjedniku *Tribune*, izravno u londonsku bolničku sobu (Roberts, 1983.). Tamo uz nadljudske napore (i liječničke “opstrukcije”) finalizira rukopis 1984. te, kako sad znamo, sastavlja spornu listu, no nadanja (ovaj puta u odlazak u švicarski sanatorij i rad na novim esejima i novelama) tog čovjeka još jednom, posljednji puta iznevjeruju.

Uzimajući okolnosti takva života u obzir, posve je za očekivati da će njegov protagonist makar pred kraj podleći gorkom pesimizmu, ili barem “moćnoj doktrini relativizma”, kako to kaže Isaiah Berlin²². Čitatelje 1984. u to neće trebati posebno uvjeravati, jer je kraj romana distopijski svršetak *par excellence*: Winston Smith ne priznaje konačno tek poraz, svoju nemoć pred državom (besmislenosti otpora je većinu vremena, dakako, svjestan). “On je izvojevao pobjedu nad samim sobom. Zavolio je Velikog Brata.” (Orwell, 1983a.:300), i tako “posljednji čovjek u Evropi”, kako se knjiga prvotno trebala zvati (Roberts, 1983.), nestaje i prije no što će ga *Ingsoc* “evaporirati”. Knjiga tehnički ne završava citiranim rečenicama, već slijedi dodatak u vidu kratkog eseja o principima “novogovora”, službenog “jezika” režima. Ta rasprava prati sudbinu *newspeaka* do njegove pune implementacije i razvoja (odnosno vokabularne, sintaktičke i apstraktivne redukcije) 2050. godine, kada se čitatelja ostavlja pod impresijom da je totalitarni režim bespovratno prisvojio vlast ukinuvši zadnje ostatke lingvističke podloge za neovisnu i opozicijsku misao²³ (izgledi za bilo kakav otpor režimu koji bi dolazio izvan njegovih granica ionako nikad nisu postojali, budući su preostale dvije superdržave posve nalik Oceaniji). Christopher Hitchens (2002.), međutim, odlično primijećuje kako je dodatak pisan na standardnom engleskom jeziku, u trećem licu jednine i prošlom vremenu (nastao je, dakle, “nakon 2050.”) - što samo može značiti da je režim pao i da su jezik i individualnost preživjeli!

John Rodden (1990.) tumači da je Orwelova svjesnost iznikla iz jedinstvenog izravnog prožimanja sa svijetom, kao rezultat niza kontakata licem-u-lice s promjenama u kolonijalnom imperijalizmu, urbanim siromaštvom, provincijskom nezaposlenošću, fašizmom. Iz Španjolske se, iznova paradoksalno, vratio s učvršćenom vjerom u socijalizam, za razliku od velike većine deziluzioniranih britanskih ljevičara koji su, što izravno, što posredno, svjedočili transformaciji boljševizma u oligarhijski kolektivizam. Orwell, naime, nikad nije bio vezan za marksizam, Staljina i Rusiju, a svoje je deziluzioniranje proživio još u Burmi. Sve mu je to zajedno priskrbilo neuobičajenu političku distancu i širinu perspektive, pa i ne čudi da je jedan od prvih intelektualaca koji je istovremeno javno najavljivao neminovnost (i nužnost!) kraha Britanskog Imperija, koji je prozreo nacizam kao ogromnu opasnost (a ne tek prolaznu reakcionarnu fazu) i napadao staljinizam kao oblik ljudske opresije i eksploatacije, a nikako lijek za te

²¹ Analizirajući lijevu londonsku inteligenciju, John Rodden nudi ovaj Orwelov angažman i usporednu kritičnost kao jedan u nizu primjera koji pobijaju uobičajeno redukcionističko stajalište političke sociologije spram intelektualaca, prema kojem je “loša društvena integritanost” uzrok radikalnog protesta (Rodden, 1990.).

²² “...[doktrina koja] pobuni i vjerovanju u moralne principe suprotstavlja rezignaciju i ironiju onih koji su vidjeli kako se mnogi svjetovi raspadaju, kako mnogi ideali vremenom postaju bezvrijedni i smiješni.” (Berlin, 2000.:203).

²³ Ideja *newspeaka* se bez sumnje temelji na tada dominantnoj, de Saussureovoj strukturno-lingvističkoj teoriji koja postulira da je misao ovisna o riječima koje je izražavaju, pa ukoliko jezik (*langue*), kao formalna gramatička struktura, ne sadrži pojmove za određene ideje, ljudi ih neće moći (za)misliti. Manipulacijom jezikom u političke svrhe Orwell se, inače, u ne-fikcionom obliku pozabavio ponajprije u eseju *Zašto pišem* (Orwell, 1983b.).

probleme (Hitchens, 2002.). I sve je to postigao boreći se s odnosom jezika i istine, uviđajući da možda nismo u stanju procijeniti što je “objektivna istina”, ali da možemo sa sigurnošću znati kada nam netko laže (Marks, 1999.). Kad bi se prihvatio pisanja, nije to činio, kako kaže, da stvori remek-djelo, već zato što postoji neka laž koju treba razotkriti²⁴ (Orwell, 1983b.). Taj je zadatak smatrao univerzalnim te ga često primijenjivao i na socijalizam (Marks, 1999.), jedinu političku ideju kojoj je ostao vjeran. Na tom ćemo tragu nastojati dokazati kako se Orwellovi distopijski motivi analitičarima odavno nisu pokazali toliko instrumentalnim pri razotkrivanju prirode političke prakse kao u posljednjih nekoliko godina.

PRIMJENJIVOST ORWELLOVIH DISTOPIJSKIH PREDLOŽAKA

Raznovrsni su Orwellovi radovi rijetko od akademskog interesa, bilo predavačkog ili analitičkog, iako spadaju među najčitanija djela ozbiljnih pisaca XX. stoljeća²⁵ (Olson, 1999.). Dijelom je tome tako zbog određenih Orwellovih propusta i očitih simplifikacija, a dijelom, kako smatra Peter Marks, jer se niti jedan od njegovih prozih ili analitičkih radova ne uklapa lako bilo u modernistički kanon, ili pak postmodernističke anti-kanone (Marks, 1999.). Kao kakva kompenzacija dolazi enorman, prema mnogima iritabilno učestao medijski interes za njihov distopijski repertoar²⁶, koji često pojednostavljuje i vulgarizira stvarna značenja. “Orvelijansko” je naprosto postala poštalicica za svaku stvarnu ili umišljenu naznaku da vlast uvodi mehanizme kontrole ljudi, da se jezik izobličuje u političke svrhe, da je otkriven novi uređaj koji će efikasnije nadzirati ljudsku privatnost. S jedne strane to ne čudi, uzme li se u obzir pristupačnost i uvjerljivost Orwellovih ideja; pitanje je, doista, koliko bi čitatelja popularne štampe marilo za senzacionalna razotkrivanja markuzeovskih elemenata u suvremenoj kulturi ili fukoovskih prijatni suvremene znanosti. S druge strane, uopće nije isključeno da bi sam Orwell taj fenomen toplo pozdravio kao vrlo poželjno zaživljavanje jedne od bitnih misija vlastitog pisanja - nemilosrdne kritike laži i manipulativnosti bilo koje vlasti, odnosno političke opcije (Orwell, 1983b.). Ipak, Orwell je ostvario značajan utjecaj i na daleko rigoroznije analize suvremenih prijatni, pri čemu prvenstveno mislimo na radove nekih pripadnika frankfurtske škole²⁷, zatim Noama Chomskog²⁸ te, posljednjih godina, fenomenološkog sociologa Barryja Glassnera i socijalnog filozofa Douglasa Kellnera.

Erich Fromm 1961. godine piše prodoran esej o uvidima koje Orwell pruža u 1984. te ga

²⁴ Upravo stoga je namjernu upotrebu kompliciranog jezika smatrao gotovo grijehom: sve važno treba izraziti riječima koje razumiju obični ljudi (Orwell, 1983b.).

²⁵ Hannah Arendt ih se, na primjer, ničim izravno ne dotiče u svom kapitalnom djelu o totalitarizmu (Arendt, 1996.).

²⁶ Tako analiza sadržaja britanskih tiskovnih medija ukazuje na dugogodišnju neusporedivo učestaliju upotrebu pridjeva, odnosno priloga “orvelijanski” od, primjerice, “šekspirijanski” (Olson, 1998.).

²⁷ Ericha Fromma, Herberta Marcusea, Theodora W. Adorna i Franza Neumanna. Podsjećamo da se cjelokupna kritička teorija blisko (može se čak reći - fundamentalno) orijentirala na izučavanje totalitarnih elementima suvremenih društava, odnosno opasnosti koje bi svijet mogle pogurati u nove totalitarne poretke (izvrtnje centralnih društvenih problema, onemogućavanje kritične misli, logika masovne kulture, poticanje razvoja određenih vrsta ličnosti, ranjivost demokracije, i slično) (Katunarić, 1990.). Otud ne čudi interes frankfurtovaca za Orwellov rad, kao ni podudarnost u mnogim idejama i opažanjima.

²⁸ Chomsky je u lingvističkom pogledu, svakako temeljnom području njegove preokupacije, prilično kritičan prema Orwellovoj pojednostavljenoj analizi propagande - zbog čega 1984. naziva desetorazrednim romanom. Orwell ga je, međutim, istinski zadužio nekim svojim drugim djelima, poput *Kataloniji u čast* (njegovom osnovnom izvoru informacija o prirodi anarhističkih društava te načinima na koji su sovjetski i španjolski komunisti zloupotrijebili revoluciju). Tu su i predloži za skeptičnost spram uloge intelektualaca, analizu kontrole medija, i tako dalje (Hitchens, 2002.).

objavljuje kao pogovor američkom izdanju te knjige²⁹ (Fromm, 1961.). Drži da su tri velike “negativne utopije” XX. stoljeća, Zamjatinov *Mi*³⁰, Huxleyev *Vrli novi svijet* te Orwellova 1984., lucidni izrazi osjećaja beznađa i bespomoćnosti modernog čovjeka koji, paradoksalno, zamjenjuju vjeru u ljudski razvoj i čovjekovu sposobnost da stvori pravedniji i miroljubiviji svijet (što su bili izrazi “pozitivnih utopija” XVI. i XVII. stoljeća, prosvjetiteljstva XVIII. i socijalističke misli XIX. stoljeća). U kontekstu 1984., Fromm pažljivo razmatra Orwellove uvide u povezanost militarizma s totalitarnom vlašću, odnosno važnost kontinuiranog stanja rata za njeno održavanje³¹. Ekonomski su razlozi potrebe za neprestanom proizvodnjom oružja očigledni; mnogo je suptilnija istina totalitarnih režima da ideološki ne mogu opstati bez izgradnje društva s jedne strane u konstantnom strahu od napada, s druge u potrazi za sredstvima za potpuno uništenje svog neprijatelja. Stoga je snažna Orwellova poruka da ne treba žrtvovati sloboda u zamjenu za obećanje sigurnosti, jer na kraju čovjek gubi oboje. Čak i ako utrka u naoružanju ne rezultira fizičkim uništenjem, rezultirat će uništenjem slobode i demokracije. U kontekstu blokovske podjele svijeta, Fromm izražava zabrinutost da bi konstantan strah od osobnog i nacionalnog uništenja mogao uništiti humanističko društvo. Pritom se javno zagovara upravo suprotno: da se vrijednosti poput slobode i demokracije jedino mogu sačuvati sve većom militarizacijom društva, što je za njega djelatan primjer *doublethinka* u Zapadnim društvima. Ta dijelom nesvjesna tehnika istovremenog podržavanja dva kontradiktorna uvjerenja i njihova prihvaćanja ima još mnogo primjena na Zapadu, tumači Fromm, poput one da se sastavnicom “slobodnog svijeta” smatraju južnoameričke diktature, dok su god suprotstavljene Sovjetskom Savezu i Kini. Demokratsko uređenje i poštivanje ljudskih prava za to nisu uvjet.

Marks ističe da sredinom šezdesetih godina, slabljenjem akutnosti hladnoratovskog stanja napetosti i straha, Orwellovi predlošci na neko vrijeme gube na upečatljivosti (Marks, 1999.). Kellner tako osamdesetih godina raspravlja o Marcuseovim i Huxleyevim konceptima kao neusporedivo primjenjivijim na objašnjenje elemenata totalitarizma, odnosno da pružaju korisnije teorijske i političke poglede na suvremena kapitalistička društva³². Osobito nedostatna je Orwellova analiza države, birokracije i moći te su kudikamo korisniji uvidi Maxa Webera, Antonia Gramscija i Michela Foucaulta³³ (Kellner, 1990.). Posljednjih godina, međutim, Kellner objavljuje nekoliko knjiga i radova (Kellner, 2003.; Kellner, 2004.) u kojima žustro kritizira politiku Busheve administracije, obilat se i gotovo isključivo služeći Orwellovim

²⁹ Kellner smatra da su Marcuse s *Čovjekom jedne dimenzije* i Fromm s dotičnim pogovorom prvi Velikom Bratu impostirali američko lice (Kellner, 1990.).

³⁰ Prvo distopijsko djelo uopće, koje je izvršilo značajan utjecaj na Orwella kod pisanja 1984. (Roberts, 1983.).

³¹ Hitchens ističe da mnogi autoriteti na području totalitarizma, poput Hannah Arendt, analiziraju agresivni policijski sustav, ali potpuno zanemaruju područje militarizma. Jedino je Orwell, smatra on, uspio predočiti značaj duboke militarizacije totalitarnog društva, orijentaciju spram dugotrajnog rata i psihologiju “opsjednute tvrđave” na sve glavne aspekte života u takvoj državi (Hitchens, 2002.).

³² Fromm također određuje *Mi* i 1984. kao djela što prvenstveno oslikavaju staljinizam i fašizam, a *Vrli novi svijet* kao viziju budućeg stanja Zapadnog industrijskog svijeta (Fromm, 1961.).

³³ Ova Kellnerova opaska, iako istinita, svakako nije poštena spram Orwella. Možda i na tragu uvjerenja o nužnosti jednostavnog i izravnog pisanja (Orwell, 1983b.), on nikada nije težio striktno filozofskoj ili sociološkoj analizi tih, ili bilo kojih drugih društvenih fenomena, neovisno o tome bi li se u takvom diskursu mogao mjeriti s pobrojanim autorima ili ne (a pritom mu je Kellner doista suprotstavio izrazito visoke standarde njihova dostignuća). Prigovor je osobito promašen u vezi s 1984., koja je *roman* pisan s jasnom aktivističkom nakanom i namijenjen širokom auditoriju. Za tu je potrebu priča neusporedivo upečatljivija od apstraktnih analiza, ma kako one superiorne bile u prodiranju u srž određene problematike. Distopijski je način uvjeravanja slikanje neprijatnih prizora dnevnog života koje će nas potaknuti na bijeg od tako oslikana svijeta, da inverzno parafraziramo misli Bertranda de Jouvenela koji se osvrće na neupitnu aktivističku superiornost utopija naspram teorijskih analiza (Kumar, 2000.).

literarnim predlošcima. U svjetlu projekata poput "rata protiv terorizma" i *USA Patriot Act-a*, drži ih ipak najboljim predosjećajima budućnosti.

Sjedinjene Američke Države su nakon drugog svjetskog rata znatno doprinjele stvaranju niza međunarodnih institucija, sporazuma i multilateralnih odnosa u svrhu boljeg nošenja s političkim konfliktima i globalnim problemima. Kolapsom komunističkih sustava, trajalo je kratko razdoblje nade u mogućnost osiguranja sigurnijeg i mirnijeg svijeta putem jačanja globalnih saveza i etabliranjem međunarodnog prava. Administracija Georgea W. Busha od početka se, objašnjava Kellner, udaljuje od političkih saveza i međunarodnih sporazuma, a nakon 11. rujna sve više odgovara unilateralnim militarizmom i razvijanjem nove doktrine preventivnih napada. SAD na svjetskoj razini nikada nije bio izoliraniji od svojih saveznika te omraženiji od protivnika, dok se unutar zemlje dešavaju ozbiljni napadi na civilne slobode i demokratski poredak. Kellnerova je tako osnovna teza da Bushev režim pokazuje ozbiljnu tendenciju prema podizanju orvelijanskog državnog aparata i guranju svijeta u trajno stanje rata, koje može izjedriti vojne i policijske države diljem planeta. Optimistične i dijelom utopijske vizije prošlog desetljeća ("informacijsko društvo", "nova ekonomija", "demokratska globalizacija") gube kao modeli za novi milenij korak s mnogo mračnijim vizijama.

USA Patriot Act državi *de facto* omogućuje da prati komunikaciju putem svih medija, da hapsi građane bez naloga, da ih neograničeno drži u pritvoru, da prati njihove aktivnosti (sve do kupovine knjiga i korištenja knjižnica), da ih izručuje vojnim sudovima, da vodi tajna suđenja osumnjičenih terorista³⁴. Povrh toga, Administracija je predložila operaciju *TIPS* ("Terrorist Information and Prevention System"), program koji od građana očekuje da špijuniraju i dojavljuju sumnjive aktivnosti, a istovremeno regrutira ljude određenih zanimanja, poput vozača kamiona i poštara, da redovito izvještavaju o tome što su vidjeli na javnim mjestima i transportnim rutama. Uz *Office of Homeland Security* i predloženi *Office of Strategic Information*, Bush se polako okružuje institucijama i aparatima s potencijalom totalitarne vladavine. Ne treba zanemariti ni retoriku Busheve Administracije, vrlo brzo prozvanu *bushspeak*. Jezik obilježava manipulativnost, korištenje šifri i akronima te uzastopno ponavljanje istih fraza i obmana. Lako su uočljive i striktnije odlike *newspeaka*, odnosno *doublethinka*: rat protiv Iraka se prikazuje kao (zalog za) mir, okupacija kao oslobođenje, uništavanje infrastrukture kao humanitarna akcija, a ubojstva civila i devastiranje zemlje kao uvjet za slobodu i demokraciju³⁵.

Pored ovih opasnih tendencija, Douglas Kellner se, poput Fromma, ipak najviše obrušava na američki militarizam. 2002. godine Busheva administracija pravi zaokret u dugogodišnjoj američkoj obrambenoj politici i usvaja novu vojnu doktrinu: hladnoratovski se princip sprečavanja širenja utjecaja neprijatelja i njegova zastrašivanja mijenja preventivnim djelovanjem. U rat protiv Iraka se krenulo, po strani pitanja nafte i kontrole nad državama Perzijskog zaljeva, kako bi se ta doktrina legitimirala, a po ostvarenom vojnom uspjehu i normalizirala. Najčešće korištene fraze u ovom dijelu službene retorike su "preventivni udari",

³⁴ U izvještaju Human Rights Watch-a od 15. kolovoza 2002., stoji da se vlast u istrazi napada od 11. rujna rukovodila arbitrarnim pritvaranjem, teškim proceduralnim kršenjima i tajnim hapšenjima. Oko 1.200 stranih državljana je uhićeno i utamničeno, držano u pritvoru bez optužnice i pristupa odvjetniku te izlagano nasilnim ispitivanjima. Vlasti su se čak oglašivale na sudske odluke u korist puštanja osumnjičenika, mnogi od kojih su zlostavljani na temelju etniciteta ili vjeroispovijesti (što je često bio i jedini razlog hapšenja) (Human Rights Watch, 2002.).

³⁵ U Americi su pokrenute brojne *web* stranice posvećene razotkrivanju tih obmana (www.misleader.org, www.bushwatch.com, www.wedeservethetruth.com, www.spinsanity.com, itd.), a izdane su i neke knjige (poput *Lies* Ala Franklina, *The Lies of George W. Bush: Mastering the Politics of Deception* Davida Corna, ili *Big Lies: The Right-Wing Propaganda Machine and How it Destorts the Truth* Joea Conasona).

“anticipativna samoobrana” i “promjena režima” -odreda orvelijanski eufemizmi za sirovu vojnu agresiju. Slobodno se može ustvrditi da ta doktrina dokončava sustave međunarodnih institucija prava, multilateralne suradnje i miroljubivog rješavanja globalnih sukoba, koji su se strpljivo gradili i manje-više funkcionirali pola stoljeća³⁶. SAD se više ne ponaša kao prvi među jednakima, već zakon uzima u vlastite ruke i kreira pravila bez pristanka ostatka međunarodne zajednice. Ta najopasnija doktrina vanjske politike koja se ikad pojavila u američkoj povijesti, postavlja scenu za militarističku budućnost i eru kontinuiranog ratovanja, što može stvoriti krug beskonačnog ratovanja (sličan onome palestinsko-izraelskog sukoba). Donald Rumsfeld, američki ministar obrane, uostalom najavljuje da bi “rat protiv terorizma” mogao trajati koliko i Hladni rat, a potpredsjednik Dick Cheney spominje da bi rat mogao trajati izrazito, možda i neodređeno dugo! Takav bi orvelijanski scenarij mogao SAD uvući u bezbroj ratova, stvarajući mnogobrojne neprijatelje i posve normalizirati rat kao sredstvo rješavanja sukoba.

Militarizam te vrste nije, naravno, moguć bez konstantnog generiranja osjećaja straha i ugroženosti. Gotovo da ne prođe dana da netko iz Busheve administracije ne upozori na neposrednu opasnost od terorističkih napada ili posrednu prijetnju već neke od neprijateljskih zemalja, čime se građane SAD-a prilično učinkovito drži u psihozi³⁷ i opravdava pogubnu domaću i vanjsku politiku (u stvarnosti se, zapravo, vrlo malo čini da zemlja postane sigurnijom). Ponekad je teško i zapamtiti ime neprijatelja, ne samo zbog njihove egzotičnosti, već zato što savezničko-neprijateljske uloge zemalja u odnosi na SAD nisu nikakva konstanta. Označi li se k tome (trenutačni) neprijatelj još i etiketom zlikovca, dijelom kakve “osovine zla”, tko ga pri zdravoj pamet može podržavati, odnosno tko mu se ne bi htio suprotstaviti? Kellner pritom drži da većina američkih masovnih medija služi kao glavni propagandni vod Administracije, koji je izrazito doprinio stvaranju atmosfere straha, pa i masovne hysterije³⁸. Prije no što je rat u Iraku počeo te dok je aktivno trajao, lik Saddama Husseina, prikazan u maniri oceanijske predstave Emmanuela Goldsteina, rijetko je na duže vrijeme silazilo s programa američkih medijskih kuća. Zažive li militaristički trendovi, pitanje je vremena kad će ga nadomjestiti neko drugo, ovaj puta možda azijsko lice Kim Jong Ila.

Hoće li Busheva administracija baciti svijet u ponor konstantnog ratovanja i totalitarne policijske države ispod fasade krhke demokracije? Kellner iznova naglašava da bi “rat protiv terorizma” doista mogao biti jaka snaga povijesne regresije, pogonski motor uništenja globalne ekonomije, liberalne politike i demokratskih uređenja. S druge strane, možda je na djelu tek sukob istrošenih snaga atavističke i predmoderne verzije islama te reakcionarnog desnog militarizma i konzervativizma, svojevrsno međurazdoblje koje će zamijeniti razboritije i demokratičnije globalizacijske snage. Za početak, nužan je drastičan zaokret u američkoj vanjskoj i unutarnjoj politici, otklon od militarizma i fabriciranja straha, preduvjet čega je pak promjena u američkom političkom vodstvu.

³⁶ Clyde Prestowitz obrazlaže u knjizi *Rogue Nation: American Unilateralism and the Failure of Good* da primjenjivanje doktrine preventivnih napada podriva tri temelja međunarodnog poretka i stabilnosti: Westfalski mir (kroz povredu nacionalnog suvereniteta i principa nemiješanja u unutrašnja pitanja država), UN (kršenjem principa zabrane prijetnje silom i njene upotrebe, osim u samoobrani ili s mandatom Vijeća sigurnosti) i Nürnberški sud (koji je preventivne vojne napade tretirao kao ratni zločin!).

³⁷ Razna istraživanja javnog mišljenja uzastopno na prvo mjesto prioriteta američkih građana svrstavaju “nacionalnu sigurnost”, a pod tom je devizom, u ovom trenu, izvjesnije da će George W. Bush osvojiti drugi predsjednički mandat no da će ga zamijeniti demokrat John Kerry.

³⁸ Za razradu ideje američkog društva kao “kulture straha” konzultirati istoimenu knjigu Barryja Glassnera, a za popularan prikaz njene izgradnje i učinaka pogledati film *Bowling for Columbine (Ludi za oružjem)* Michaela Moorea.

SUMORNA IMPLIKACIJA ORWELLOVE LISTE (UMJESTO ZAKLJUČKA)

Jedna je namjera ovog rada bila ukazati na uznemirujuće mnoštvo načina da se Orwellovo slikovito distopijsko upozorenje shvati vrlo ozbiljno u aktualnom kontekstu američkih, a time uvelike i svjetskih društveno-političkih prilika. Ako nam je to u prethodnom poglavlju barem donekle pošlo za rukom, preostaje do kraja razmotriti slučaj Orwellove liste, što je svakako *spiritus movens* cijelog ovog nastojanja. Prikaz okolnosti nastanka liste pritom je imao za svrhu dokazati kako je motiv tog postupka vezan u prvom redu uz Orwellovu slobodnu odluku da to učini, a osvrnt na bitne događaje i aspekte njegovog života istaknuti da je na čudesan način do samog kraja uspio zadržati konstruktivni optimizam, ne pokleknuvši pred konstantom osobnih i političkih razočarenja. Samo se još jedna konstanta bez mnogo oklijevanja može prisposodobiti njegovom zreлом životu, a to je neprestana zaokupljenost kritikom totalitarnosti, što postojeće, što potencijalne. I tu dolazimo do kontradikcije: Orwell se dobrovoljno, dapače sa žarom poslužio sredstvom denunciranja potencijalnih ideoloških protivnika režima, sredstvom koje je istodobno s mnogo pažnje ugradio u srž totalitarnog uređenja distopijske Oceanije. Svako tko paušalno pokuša poreći tu kontradikciju argumentom da se Orwell, bez razloga za unutarnjim konfliktom, poslužio i tim resursom u nastojanju da doprinese suzbijanju opasnosti od staljinizma, treba se prisjetiti kako je on težio suzbijanju totalitarnog potencijala bilo kojeg ideološkog predznaka te da je, što je mnogo važnije, to činio isključivo pokušajem *kritičkog razotkrivanja*, a nikako djelovanjem koje je samo po sebi bitan element totalitarne stvarnosti (Arendt, 1996.). Da je bio u prilici retrospektivno se osvrnuti na vlastiti postupak, ne bi čudilo da upravo sam same razotkrije u nekom od eseja. Treba, naime, uzeti u obzir da George Orwell u svojoj rigoroznosti nije kritički propitivao samo socijalističku, vlastitu orijentaciju, već je u stremljenju ka istini učestalo priznavao svoje ranije pogreške i naglašavao mogućnost da opet bude u krivu, budući da nudi samo viđenje jednog čovjeka³⁹ (Hitchens, 2002.). No, ovu bitnu proturječnost ne želimo odgonetnuti hipotetskom sugestijom, iako je to vjerojatno jedino donekle plodonosno sredstvo. Umjesto takva pseudo-razrješenja stoga nudimo objašnjenje stvarne pozadine Orwellova motiva, a to je *strah*. Čini se da je na kraju strah bio jači od bilo kojeg deziluzionirajućeg iskustva, bilo kakvog pritiska, pa i visokih etičkih standarda koje si je Orwell postavio. Ako 1984. i završava s vjerom u konačnu nepokorivost ljudskosti, njeno je zastrašujuće, beskrajno crnilo ipak pokorilo vlastitog tvorca.

Kao da dosad već nije uputio dovoljno upozorenja, Orwell na kraju nesvjesno isporučuje najsumornije od svih njih: jedno je ustanoviti koliko nas opasnosti okružuje, a drugo shvatiti da im gotovo ne možemo umaći. Riječ je, bez sumnje, o istom onom strahu koji danas uspješno generiraju moćne političke elite, kojem su građani sve više izloženi. Ukoliko mu je na kraju podlegla osoba tako specifična životna iskustva i takva nevjerojatna talenta da se suprotstavlja autoritarnom i totalitarnom što ga okružuje (ili prijete da to učini), nije li izgledno da će strahu podleći mnogi Winston Smith, odnosno Petar Petrović među nama? A jednom kad ih strah obuzme, ljudi su se itekako skloni odreći mnoštva svojih te još lakše tuđih prava. Bilo da je u SAD-u tiranija uplašene većine već sada donekle stvarnost ili tek stvaran nagovještaj, izvjesno je da će nastavak induciranja hysterije i jednostranog militarističnog djelovanja neumitno gurati svijet u totalitarnom pravcu.

Literatura:

- *** (1999.) **Our Dad was no commie**. *New Statesman*, 26.III., str. 20-22.
- Arendt, Hannah (1996.) *Totalitarizam*. Zagreb: Politička kultura.
- Berlin, Isaiah (2000.) *Četiri eseja o slobodi*. Split: Feral Tribune.
- Blümel, Kristin (2003.) "St. George and the Holocaust". *Literature Interpretation Theory* 14(2):119-138.
- Clennell, Andrew (2003.) "Names on Orwell's blacklist released". *The Times*, 25.VII., str. 9-10.
- Cockburn, Alexander (1998.) "St. George's List". *Nation*, 12.VII., str. 9.
- Fromm, Erich (1961.) "Afterword". U: Orwell, G.: 1984. New York: Signet Books. Str. 257-267. URL: http://www.geocities.com/c_ansata/1984.html, 25.09.2004.
- Furlan, Mira (2004.) "Bogovi i zvijeri". *Feral Tribune*, 23.VII., str. 40.
- Hitchens, Christopher (2002.) *Why Orwell Matters?*. Boulder, CO: Basic Books.
- Hofler, Robert (2001.) "Memories of the blacklist". *Variety*, 05.II., str. 68-69.
- Human Rights Watch (2002.) "Presumptions of Guilt: Human Right Abuses of Post-September 11 Detainees", URL: <http://www.hrw.org/reports/2002/us911/>, 28.09.2004.
- Katunarić, Vjeran (1990.) *Teorija društva u frankfurtskoj školi*. Zagreb: Naprijed.
- Keeble, Richard (2001.) "Orwell as War Correspondent: A Reassessment". *Journalism Studies* 2(3):393-406.
- Kellner, Douglas (1990.) "From 1984 to One-Dimensional Man: Reflections on Orwell and Marcuse". U: Wilson, J. (ur.): *Current Perspectives in Social Theory*. Greenwich, CONN.: JAI Press. Str. 223-252. URL: <http://www.gseis.ucla.edu/faculty/kellner/essays/from1984toonedimensional.pdf>, 28.09.2004.
- Kellner, Douglas (2003.) *From 9/11 to Terror Wars: Dangers of the Bush Legacy*. Boulder, CO.: Rowman and Littlefield. URL: <http://www.gseis.ucla.edu/faculty/kellner/essays/from911intro.pdf>, 25.09.2004. URL: <http://www.gseis.ucla.edu/faculty/kellner/essays/from911ch1.pdf>, 25.09.2004.
- Kellner, Douglas (2004.) "An Orwellian Nightmare: Critical Reflections on the Bush Administration". (u postupku objavljivanja) Internet: <http://www.gseis.ucla.edu/faculty/kellner/essays/orwelliannightmare.pdf>, 26.09.2004.
- Kumar, Krishan (2000.) "Utopia and Anti-Utopia in the Twentieth Century". U: Claese, G; Sargent, L. T. (ur.): *Utopia: The Quest for the Ideal Society in the West*. Paris and New York: Bibliothèque nationale de France / New York Public Library. Str. 251-267.
- Marks, Peter (1999.) "George Orwell". *Political Quarterly* 70(1):83-92.
- Olson, Tod (1998.) "George Orwell". *Literary Cavalcade* 51(2):33-39.
- Orwell, George (1983a.) *Nineteen Eighty-Four*. Harlow, Essex: Longman Group Ltd.
- Orwell, George (1983b.) *Zašto pišem i drugi eseji*. Zagreb: August Cesarec.
- Orwell, George (1983c.) *Životinjska farma*. Zagreb: August Cesarec.
- Orwell, George (1984.) *Kataloniji u čast*. Zagreb: August Cesarec.
- Podhoretz, Norman (1997.) "Revenge of the Smelly Little Orthodoxies". *National Review* 49(1):48-59.
- Pusić, Vesna (1999.) *Demokracije i diktature*. Zagreb: Durieux.
- Roberts, Gwyneth (1983.) "Introduction". U: Orwell, G.: *Nineteen Eighty-Four*. Harlow, Essex: Longman Group Ltd. Str. VII-XIX.
- Rodden, John (1990.) "On the political sociology of intellectuals: George Orwell and the London Left intelligentsia of the 1930s." *Canadian Journal of Sociology* 15(3):251-273.
- Sardar, Ziauddin (2001.) *Thomas Kuhn i ratovi znanosti*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Shelden, Michael (1992.) *Orwell: The Authorized Biography*. New York, NY: HarperCollins Wayland Publishers.

ORWELL'S 1994.

Relevance of His Dystopian Model and Implications of the Recently Discovered "Work"

Summary:

The British Government has recently officially confirmed the indications that towards the end of 1949., George Orwell supplied one of it's departments with names of prominent public figures, whom he considered to be "crypto-Communists" or "fellow-travellers". Considering the fact that Orwell was in no way coerced to such an action, his life-long devotion to ideals of democratic socialism, regards for some ideas of communism, and, most of all, his utter aversion for totalitarian practices - it stikes as important to question his motives, as well as implications of his action, especially those that are presently relevant. For that purose, this paper is reffering to the circumstances that surrounded the making of Orwell's list, but also to various biographical elements which determined his analytical point of view, and provided specific tone and direction to his fictional and non-fictional works.

It was of particular interest to illustrate the overwhelming tendency of the White House Administration toward proposing or implementing certain laws, instruments, and practices, that can be directly related to Orwell's vision of totalitarian future, maybe for the first time in the case of Western democracies. Many analysts hold the position that a rapit shift in the U.S. politics is necessary, if we are not to witness numerous aspects of Orwell's dystopian model turn from warning to one form of Orwellian reality or another. Interpreted from that perspective, Orwell's action might prove be the most alarming part of his legacy.

Key words: Orwell, 1984., Orwell's list, Orwellian, totalitarianism, dystopia, militarism